

Tartsa meg a Főtisztelendő Úr nagybecsű kedvezéseiben azt, ki változatlanul

Pest, aug. 7. 1838.

hű tisztelője
Schedel F.

Most vevén a levelet, még nem szóltam társaimmal: de azért legyenek ők is tagjaink is ajánlva a Főtiszt. Apát Úr szivességébe!

Toldy Ferencz leveleinek külső czíme:

Főtisztelendő Dr. *Guzmics Izidor*, sz. Benedek-szerzetbeli, sz. Móriczról nevezett bakonybéli apát s' ns Győr vmegyei táblabíró Urnak, mint a magyar tud. társaság rendes tagjának.

Hivatalból.

Pápa Bakonybél.

Közli: DR. RÉCSEY VIKTOR.

BERZSENYI DÁNIEL MUNKÁIRÓL.

Az 1864. évi kiadás utószavában Toldy keményen (de méltán) megrója Döbrenteit az 1842. évi kiadásért s önérettel jelenti ki, hogy a meghamisított Berzsenyi után *íme van már valódi Berzsenyi*; mert az ő szövege (t. i. Toldy) »mindenütt az első, az eredeti kiadásokon alapszik; ki vannak irtva belőle Döbrenteinek azon, a kor s az író sajtóságait eltörő, önkényű változtatásai, melyek, úgy is mint falsificatiók, úgy is mint ízetlenségek Berzsenyi tisztelőit s a kritikát egyformán botránkoztatják.« Az ő kiadása (t. i. Toldy) »Berzsenyit a maga valóságában adja.«

E napokban bizonyos okból újra el kellett olvasnom Berzsenyi Észrevételeit Kölcsey recensiójára, s bízván Toldy utószavában nem kerestem elő mindjárt a Tudományos Gyűjtemény 1825. évi IX. kötetét, a melyben eredetileg jelentek meg, hanem megelégedtem a Toldy-féle kiadással, hiszen ez úgyis »*az eredeti kiadáson alapszik*«.

A II. köt. 45. lapján azonban a *jellem* szó ütötte meg a szememet. Hogyan kerül ez ide? Hiszen tudjuk, hogy ez Szemere Pálnak sokkal *későbbi* találmánya!

Már most csakugyan meg kell nézni az eredeti kiadást is. A Tud. Gyűjt. 1825. IX. 128. lapján az illető mondatban nem *jellem*, hanem *character* áll.

Tovább lapozgatok a Toldy-féle Berzsenyi-kiadásban. A II. köt. 56. lapján ezt olvasom: »A görög forma *utánozza* az ének természetét.« Megnézem a Tud. Gyűjt. 1826. IV. kötetét s a 88. lapon ezt találok: »A görög forma *követi* az ének természetét.«

Ab uno disce omnes! Bizony nincs nekünk még ma sem olyan Berzsenyi-kiadásunk, mely őt *a maga valóságában* adná. Avis aux éditeurs!

Sz. K.

OBERNYIK KÖLCSEY LEVELE HALÁLÁRÓL.

Hármas szempontból érdekes az alább közölt kis levél, 1-ször, mert irodalomtörténetünk egyik legnagyobb alakja Kölcsey Ferencz betegsége és haláláról a *leghitelesebb* tudósítás; 2-szor, mert maga a levélíró is irodalomtörténetünk ismeretesebb alakjai közül való, végül 3-szor, legérdekesebb a dologban az, hogy Kölcsey Péterrel fitestvére halálát csak az elhalálozás után való ötödnapi tudatják.

E levélke az Ugrayval egyesült Bölönyi levéltárból való, mely megőrzés végett a Biharm. és Nagyvárad Tört. és Rég. Muzeumban van elhelyezve. E Bölönyi családból származó *Anna* lévén Kölcsey Ferencznek édesanyja, egészen természetes volt számításom, hogy a Bölönyi levéltárban Kölcsey életére vonatkozó adatok nagyobb számmal lesznek találhatóak; azonban csalatkoztam; mert az alábbi levélkénél egyébire nem akadtam. A levelet betűhíven közöljük:

Cseke, Aug. 28. 1838.

Mélyen tisztelt Tekintetes Úr!

Igen szomorú dolog, mellyet a Tekintetes Urnak jelentenem kell: T. Kölcsey Ferencz Ur ugyan is, a Tekintetes Urnak kedves testvére e' folyó hó 15-kén megbetegülvén, miután 20-kán az előszer csekélynek látszott nyavalya terhessé fajult, 24-kén a nagy férfi csendesén kimúlt. Orvosa a' belső rész gyuladását mondá nyavalyájának. Elég. Ő nincs többé, 's elég okunk van reá, hogy kora vesztét fájljuk.

Sajnálom, hogy illy szomorú hírrel kelle fellépnem, de a' sors így hozá. Őrizze jövőben az ég a Tekintetes Urat hasonló gyászos eseményektől.

Ajánlom magamat a' Tekintetes Úr kegyességébe és maradok a Tekintetes Urnak

alázatos szolgája
Obornyik Károl
az elhunyt' házánál Nevelő.

Kívülről: Tekintetes kölcei *Kölcsey Péter* Urnak, több Tttes Ns Megyék Táblabírájának alázatos tisztelettel *Szakácsiban*.

Közli: ZSÁK J. ADOLF.

KAZINCZY LEVELE GYÖRGY JÓZSEFHEZ.

Mielőtt Kazinczynak Nagyatyámhoz ezelőtt hetven évvel intézett e szép levelét örök letétképen a szatmárnémeti ev. ref. főgymnasium irattárába beadnám: czélszerűnek találtam azt e helyen, hol már is annyi jelesünk életrajzához talál nagybecsű adatokat a kutató, ezuttal közzé tenni.

Szépnek tartom Kazinczy e levelét különösen azért, mert a mikor benne, élete alkonyán oly sok gonddal-bajjal átküzdött multjára visszatekint a nemes nagy lélek, s volt papja előtt elkesereg: ugyanakkor

mély vallásos hitéből merített megkapó fordulattal boldogító kárpótlását feltalálja szerető családjában, s előttünk áll benne a sors kemény csapásait békés megnyugvással tűrő jó családanya magasztos képe.

Sajnos, hogy a mikor Nagyatyám kéziratait 1878-ban rendeztem, már csak ez egy levelére akadtam. (Akkor közölve is volt a »Szamos« aug. 8. számában). Sajnos, mert nagyon valószínű, hogy nem ez lehetett az első tőle, s talán nem is a legutolsó, a mint családunk idősebb tagjaitól az időben hallottam is, hogy gyakrabbi levélváltás volt közöttük. Ezt mutatja az a bizalmas, bensőséggel teljes hang, mely az egész levelen előmlik, különösen pedig a befejező részben nyilvánuló az a tiszta öröm, hogy barátjának még fiát is: *György Józsefet*, ki akkortáiban Sárospatakon tanult s idővel Máramarosmegye főorvosa lett, megláthatja. Természetesnek találjuk ezt, ha tudjuk, hogy nagyatyám 1810-től 1815-ig a sátoralja-ujhelyi egyháznak papja, Kazinczy pedig gondnoka volt.¹ Ilyen közeli összeköttetés után csaknem hihetetlen, hogy ők nagyatyámnak Szatmárnémetibe való költözése után csak a 14-ik évben váltották volna az első levelet. A gyakori szellemi érintkezés tarthatta fenn mindkettőjükben az egymás iránt való becsülést; nagyatyámban a rendkívülit mély tiszteletet és szeretetet irányában, a mit egész Szatmárnémeti tudott róla.

A levél hű másolatban a következő:

Széphalom, Aug. 15 d. 1829.

Tisztelendő Úr, kedves barátom!

Az Urnak Novemb. 19 d. hozzám írt levelét — fogja-e ezt hihetni? — tegnapelőtt vevém. Novemb. 26 d. mentem Pestre, s Junius elsőjén jöttem el onnan. A' feleségem szüntelen várván, az érkezett leveleket feltartóztatta, végre utánam küldötte, s azok engem már nem találtak ott, 's ismét visszaküldettek ide.

A' tudva való dologban tehát nem szolgálhatok, mert annak már vége van. Minthogy levélben bizonyos dolgokról nem szabad szólni, mert az ember nem tudja a levelet előbb-utóbb ki fogja olvashatni, egészen hallgatok róla. Csak azt engedje mondanom az Úr, hogy Pesten sokszor kiáltottam, sokszor hirdettem ezt: Minden Papok közt, a' kiket valaha hallottam, nekem Cleyermann és György József az egygy. — Hallám ott a' Franciscánus Stanislaut is, vezeték neve Albach, sőt szobájában is meglátogattam, s nagyon becsülöm és szeretem. De én a' tüzet szeretem mindenben. — Cleyermann mellett lehetetlen nem figyelmeznii; ő ragadozza a' lelket, és soha sem beszéll olytat a' mit nem hiszem. — Superint. Báthori Úrral sokat ebédeltem, de Cathedrán nem hallottam.

Mind az Eperjesi, mind a Királyi, mind a Septemvirális Tábla triumpháltatá feleségemet a' bátyja ellen, ki ennek 12 eszt. oltá egygy fillért sem ada, 's osztályrészét elfoglalva bírta. A Sententia mind az

¹ V. ö. Kiss Kálmán: A szatmári reform. egyházmegye története 320 l.

osztályrészt, mind az usus fructust ide itilé; de az usus fructusnak negyed részét sem kapom meg, hatezeret költöttem a' perre, 's adósságokba vertem magam, hogy 7 gyermekkel élhessek. Jul. 27 d. elkezdénk az Executiót, 's Septemb. 10 d. folytatni fogjuk. Ha Octób. 27 d. bé nem rekeszteném 70-dik esztendőmet 's ha 7 gyermekem nem volna, ezt mind könnyű volna túrni. — De így végyen az Úr össze mindent 's mondja meg nem én vagyok e egyyike a' legszerencsétlenebb teremtéseknek.

Azonban ne gondolja az Úr, hogy engem az én Theodicaeai hitem, mellynek világánál a dolgokat nézni egykor szeretém, elhagyott. Nem tudom, ha úgy van-e? mit tud az ember? De látok rendet ebben a' Mindenben, látok visszafizetést; látom azt magamon is: — ezen esztendeimben ez a' még ép test, ez a' még eleven lélek, feleségem, 's 7 lélekben testben ép gyermek! — Ki dicsekedhetik viszont annyi örömmel mint én.

Ha Patakra bémegyek, örülve fogom meglátni annak a' fiját, a' kit én úgy is mint Papot, úgy is mint Embert, úgy is mint barátomat szeretni meg nem szűnhetek.

Éljen szerencsésen, édes barátom. Feleségem tiszteli az Urat és az Asszonyt. Ajánlom magamat becses barátságába.

Tisztelendő Úr, az Úrnak

alázatos szolgája

Kazinczy Ferencz.

Kivül: Tisztelendő György József Szathmár-Németi Reform. Predikator Úrnak, több Tek. Nemes Vármegyék' Táblabirájának. *Szathmár-Németi.*

Közli: GYÖRGY LAJOS.

JOANNES PANNONIUS ÉNEKE.

Égészen más irányu kutatásaim közben forgatván a bécsi Bibliotheca Palatina kéziratairól kiadott katalogust a Vol. VII, 326. lapján találtam a következő czímet:

Joannes Pannonius: Cantio contra amatores mundi — 11,735 sz.

Az Akademia főtitkárának kegyes közvetítése utján megkaptam a kéziratot és az Akademiában használhattam.

A codex aranyvágásu, préselt bőrkötésű papiros, codex 1—277. l. mintegy négy kéznek műve, vegyes tartalommal. Vallásos áhitatra, különösen lelki gyakorlatokra szánt elmélkedések, moralis leczkék, vallási oktatások közt foglal helyet egy cantio, mely 10 teljes négysoros alexandrin rithmusu rimes verset tartalmaz: a 11-ik versszak helyett ennyi áll:

Vanitas vanitatum etiam vanitas Eccles. I.

Utána vetve német sorokkal vegyes szintén rimes versszak.

A codexnek e darab 107b—108a. lapját foglalja el. Utána 108b—111a lapon.

Alius contra huius mundi amatores himnus fordul elő. A codex másolói németek lehetnek. E könyvet jezsuiták használták és talán német ajku jezsuiták, mert 257a—260b egy német szövegű »*Indulgentia*« is fordul elő.

A kézirat korára nézve két döntő adatot találtam.

a) A 7. b) lap alján következő följegyzés van:

Anno 1575. 9 Cal. Febr.

b) A 275. b) lap alján VIII. Kelemen *Decretum super casuum reservatione* (lap szélén: *ab omnibus Regulium superioribus*) *observandum* így végződik: *Datum Romae apud S. Petrum Die 26 Maj. Anno 1593.*

Világos, hogy a XVI. század végén keletkezett e kézirat. Hogy jezsuiták számára készült különösen két darab bizonyítja. A 131b)—135b) lapokon pompás nyointatásszerű irattal, de azért az egészen átvonuló orthographiával van lemásolva Loyola Ignácznak egy levele az ő szellemi fiaihoz: *De obedientia.*

A 135b)—139a) lapokon pedig Borgia Ferencztől egykori Gandia hercegtől: *Octo remedia contra cogitationes insurgentes tempore orationis* és ugyancsak tőle egy hálaadó ima *pro vocatione ad Religionem.* Továbbá egyik czikk a jezsuita név eredetéről szól. Előfordul benne a tridenti zsinat egyez határozatairól magyarázat.

Mihelyt az alább olvasható cantiot elolvastam és az egész codexet tüzetesen megvizsgáltam, rögtön tisztában voltam, hogy itt a mi *Janus Pannoniusunk* verséről nem lehet szó, habár az ékesszólás mestereként *Tullius*t említé: Janus Pannoniusnál két vallásos irányú költeményt találtam. Egyik *Elegiák* II, 18.

Consultatio Dei Patris et Filii de perdendo hominum genere; quae tandem B. Virgo exorat. E versben szépen van bele szöve az *átlényegülés* dogmája. A másik: *Epigramm*, II, 24.

In Epiphaniam, mely saphói versben van írva.

Rímes verset Janus Pannonius egyáltalán nem írt. A Joannes Pannonius verse középkori szellemen rímelő vers és még nem is ros.

Azt hiszem, nem érdektelen e vers közlése, melynek apró betűit csak nagyító üveg segítségével bírtam elolvasni. A kibetűzésben Borovszky Samu t. collegám szíves segítségeért hálás köszönetemet fejezem ki. A 6. versszak utolsó sorának második és harmadik szava érthetetlen szöveget adott volna, a gondolatnak leginkább megfelel az »*in umbrae valli*« kifejezés.

Cantio Joannis Panonii contra amatores mundi.

1. Cur mundus militat subvana gloria,
Cuius prosperitas est transitoria,
Tam cito labitur eius potentia,
Quam vasa figuli, quae sunt fragilia.
2. Plus crede literis in glacie
Scriptis, quam miseriis vanae fallaciae:
Fallas in praemiis virtutis specie,
Quae nunquam habuit tempus fiduciae.
3. Credendum est magis viris fallacibus,
Quam mundi miseris prosperitatibus,
Falsis insaniis et vanitatibus,
Falsisque studiis et voluptatibus.

4. Dic ubi Salamon olim tam nobilis,
 Vel ubi post Samson dux invincibilis
 Vel pulcher Absalom tam mirabilis
 Vel dulcis Jonathas multom amabilis.
5. Quo Caesar obiit celsus imperio,
 Vel dives splendidus dives in prandio
 Vel ubi Tullius clarus eloquio
 Vel Adam plenus ingenio.
6. Tot clari proceres, tot *rerum spatia*,
 Tot ora procerum, tot mundi fortia,
 Tot mundi principes, tanta potentia:
 In umbrae valli¹ clauduntur omnia.
7. Quam breve festum est haec mundi gloria
 Et umbra hominis sunt eius gaudia,
 Quae *semper* subtrahunt aeterna praemia
 Et ducunt hominem ad dura devia.
8. Haec carnis gloria *quam* magni penditur:
 Sacris in literis flos feni dicitur;
 Vel leve folium, quod vento rapitur,
 Sic vita hominum et vitta tollitur.
9. O massa pulveris, o esca vermium,
 O vox, o vanitas, cur sic extolleris,
 Ignoras penitus, utrum cras vixeris,
 Fac bonum *omnibus*, quamdiu vixeris.
10. Nihil tuum dixeris, quod potes perdere,
 Quod mundus tribuit, intendis rapere
 Superna cogita cor sit in aethere,
 Faelix, qui potuit mundum contemnere.
11. Vanitas vanitatum etiam vanitas
 Ecclesiast. 1°.
 Sag mier wer wirdt pancletiren
 Wer wirdt singen und hoffieren
 Cum venerit filius hominis?
 Wer wirdt springen, wer wirdt dantzen
 Wer wierdt betriegen und finanzen
 Cum tuba canet terribilis?
 Wer wierdt rennen, wer wirdt stechen
 Wer wirdt sper und spies zerbrechen
 Defuncti cum prodierint?

Közli: HEGEDŰS ISTVÁN.

¹ A szövegben e szó olvasása kétséges.

